

373.3.091.2(075)

В 92

Міністерство освіти України
Криворізький державний педагогічний університет

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ШКОЛИ**

Навчальний посібник

Випуск 4

Кривий Ріг: ПП Видавничий дім

1999

Найбільш актуальним, на наш погляд, у навчанні і вихованні на уроках обслуговуючого циклу є формування у дітей цілісного образного сприймання з одночасним розвитком як провідних розумових процесів (синтез, аналіз, порівняння, диференціація, виділення головного), так і почуттєві сфери дитини (асоціації, почуття, емоції).

Подання художнього матеріалу на уроках обслуговуючого циклу без зв'язку з різними видами мистецтва призводить до стихійного накопичення образу в пам'яті дитини. Таке несвідоме накопичення образного матеріалу веде до прив'язування певного художнього виконання до конкретного виду мистецтва.

Більшість учителів, зіткнувшись з труднощами сприймання школяра, особливо у молодому шкільному віці (специфіка мови мистецтва, яка за своєю природою достатньо символічна і містить у собі значення, що припускає прихований, переносний зміст), залишають ці питання невіршеними, посилюючись на те, що дітям майже не посильна образна мова мистецтва.

Разом з цим, проблемні використання міжпредметних зв'язків на заняттях трудового циклу особливо увагу приділяли видатні педагоги минулих років, які вбачали в декоративно-прикладному мистецтві фундамент трудового і морального розвитку, були однастайні в необхідності вивчення в школі основ всіх мистецтв. Про це йшлося в "Основних принципах Єдиної Трудової Школи". Предмети: ліплення, малювання, співи та музика, прикладне мистецтво – аж ніяк не є будь-чим другорядним, якоюсь розкішшю. Усі вони повинні зайняти важливе місце у навчальному процесі, розвивати в учнів здатність сприймати творіння мистецтва, як форму художнього відображення життя, формувати художню грамотність, яка є однією з необхідних умов виховання всебічно освіченої особистості.

МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТА У ВІДТВОРЕННІ МУЗИЧНОГО ОБРАЗУ.

(В. В. Б е л і к о в а).

Справжнє надбання суспільства вимірюється рівнем загальної і трудової культури, рівнем їх знань, вільним творчим вираженням кожної особистості.

Проблема творчої активності людини порушує найпекучіші питання задоволення її різноманітних духовних потреб. Як же сучасне музичне мистецтво відповідає на ці потреби? Якою мірою впливає воно на становлення та розвиток універсальних здібностей людини?

Враховуючи сферу дії музичного мистецтва на його власну структуру, методи та засоби функціонування, можливо виявити конкретні форми, за допомогою яких здійснюється вплив музичних творів на формування активної, розвиненої індивідуальності.

Одним з найактивніших проявів функціонування музичного мистецтва, в процесі якого здійснюється вплив музичного твору на особистість, є музично-виконавська діяльність (сольна, ансамблева, колективна). Головною задачею музично-виконавської діяльності є передача виконавцем музичного образу, створення автором і втіленого ним в музичний твір.

Відомо, що музичний образ належить до духовних утворень композитора. Він живе в уявленні автора, з'являється "на світ" у вигляді нотних знаків, а виконавець повинен їх "прочитати по-своєму", вносячи свої корективи.

Робота над відтворенням та передачею музичного образу цікава і складна. Вона потребує добре розвинених уявлень виконавця, його слуховою досвіду. Відтворення музичного образу найкраще викласти на прикладі роботи над інструментальним циклом відомого українського композитора Михайла Борисовича Степаненка "Образи".

Фортепіанний цикл М.Б.Степаненка "Образи" належить до яскравих сторінок сучасної вітчизняної творчості. Десять мініатюр циклу мають загальну назву "Образи", та в процесі вивчення їх музичного тексту виникає бажання дати назву кожній п'єсі.

У виконавському відношенні кожна мініатюра має свої специфічні особливості. За своїм загальним характером цикл продовжує кращі традиції західноєвропейської, української, російської фортепіанної школи. Тому, даючи загальну характеристику циклу, можна сказати, що музична палітра його досить витончена і загострена. Вона наповнена то тонким гумором, то сумною мрійливістю, то сарказмом. Вміле використання акцентів надають мелодичній лінії яскравість та сміливість, відвертість та рішучість.

Одна з складних задач, яка стоїть перед виконавцем фортепіанного циклу, полягає у об'єднанні 10 мініатюр різного емоційного плану єдиним сюжетним задумом. Ми зупинимось на розгляді перших трьох мініатюр циклу.

Відкриває цикл п'єса, написана в тональності *C-dur*, в темпі *Allegro*. Під час роботи над нею сформувалася її назва "Шабаш нечистої сили в різдв'яну ніч". Для відтворення її музичного образу застосовані такі засоби музичної виразності:

- активніючий темп безперервно рухається вперед (постійне звучання вісімок у лівій руці в 1-й та 3-й частинах). У метроритмічній структурі мелодичної лінії чудово сполучаються тріолі, непередбачені акценти, що в певній мірі нагадує музику С.Прокоф'єва та Д.Шостаковича;

- темповому руху допомагає динамічна лінія, загальний розвиток якої можна назвати хвильовим. Одна звукова хвиля ніби накопчується на попередню. В таких звукових хвилях дуже часто звучать динамічні контрасти: різкі *sf*, після яких звучить несподіване *p*. Різкі звукові зміни можливо порівняти з проявами яскравих блискавок у темряві, що, саме по собі, нагадує боротьбу протилежних сил – Добра і Зла;

- за своєю будовою перша мініатюра має тричастинну форму. В середній частині (тт. 16-37) боротьба протилежних сил досягає певного висновку. Та у 3-й частині основна тема звучить на октаву вище і виникає думка – побороти Зло не

так-то і легко. А використання в останніх тактах п'єси витриманих звуків *mi* та *do* натякає на те, що може людина розгубитися, злякатися нових труднощів.

The image shows a musical score for a piano piece, consisting of five systems of staves. The notation includes treble and bass clefs, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The score features various dynamics and performance markings: *cresc.*, *rit.*, *a tempo*, *mp*, *mf*, *pp*, and *a: loco*. The music is characterized by complex rhythmic patterns and expressive phrasing.

Якщо музика першої мініатюри наповнена бурхливим рухом, то музика другої п'єси, що звучить в тональності *es-moll* в темпі *Andante* асоціюється з хвилинами мовчання, задуму, із зупинкою. Дійсно, інколи людині треба зупинитись і добре помислити, спитати себе: як жити далі?

Утворення автором мелодичної фрази, в якій використовуються витримані на весь такт половинні ноти з подальшим розвитком її на другій долі наступного такту фігурацією з 16-х нот на *rit.* Та закінченням їх на третій долі такту четвертною нотою підказують слухачеві щось по-справжньому таємне і сумне. Під час вивчення цієї п'єси виникло бажання назвати п'єсу "Сумно".

"Карання душі" – так варто назвати третій номер циклу, який написаний в тональності *cis-moll* в темпі *Mest्रो*. В перекладі це означає похмуро, тужливо скорбно. Такий стан людини завжди пов'язаний з важкими життєвими подіями.

Розгортання музичного матеріалу натякає виконавцю на великі душевні страждання. Глибинний підтекст посидує все: і втрату рідного, і щирість кохання,

і непередбачений жах, і душевні сумніви, і безнадійність чекання, і незаслужений обман.

Якщо в попередніх п'єсах головним виразником музичної мови є мелодика, то в третій мініатюрі одним з основних засобів музичного вислову можна вважати гармонію. Починаючи з 6-го і до 16-го такту кожна мелодична нота насичується ускладненим акордовим звучанням на фоні розгортаючого тріольного рокоту в басовій лінії. З кожною новою фразою сили Зла піднімаються і досягають вищого злету. Та в момент кульмінації (тт.13-16) на арену боротьби виступають сили розсудливості, справедливості, доброзичливості, чистоти і довіри. Мажорні проміння допомагають людині витримати все. Повернення в останніх тактах (тт. 16-22) до головної мелодичної теми звучить вже без загрожування, а як безповоротно минуле.

The image shows two systems of musical notation for piano. The first system consists of two staves (treble and bass clef) with measures 6-8 and 8-16. It features complex chordal textures and a prominent triplet bass line. Dynamic markings include *ff* and *f*. The second system also consists of two staves with measures 8-16 and 16-22. It shows a transition to a more melodic and less dense texture. Dynamic markings include *pianissimo* (*pp*) and *sforzando* (*sf*). The instruction *senza Ped.* is written below the first system.

Музичний образ твору реалізується через елементи музичної мови в їх взаємодії. Розглядаючи музичні мініатюри фортепіанного циклу М.Б.Степаненка "Образи", слід окремо виділити головні виконавські вимоги, які пов'язані з відтворенням музичного образу.

До основних піаністичних вимог слід віднести:

- виконання штриху *staccato*, яке вимагає від виконавця точності, чіткості і легкості звучання;
- особливе вслуховування у кожний звук мелодичної лінії, що розвивається у полярних регістрах;
- попереднє осмислення кожної музичної фрази, яка насичена різними динамічними контрастами;
- досягнення єдиного емоційного руху як в кожній окремо, так і в усьому циклі.

Впродовж свого розвитку українська інструментальна музика для дітей та юнацтва відгукувалась на важливі потреби навчального процесу. Виховні можливості фортепіанної літератури випливають з кола її образів та настроїв. Зображення композиторами знайомих дітям' явищ, полегшує сприйняття ними різноманітної музичної сфери, яскравість та образність якої збуджує їх фантазію, сприяє формуванню й розвитку їх музичної культури.

Піаністична зручність, конкретна визначенність виконавських завдань притаманна п'єсам українських авторів. Останнє робить їх педагогічно доцільними. Ускладнення фактури піаністичних прийомів обумовлені поступовим насиченням системи образного мислення.

Як і класичні твори минулого, фортепіанні твори сучасних композиторів органічно поєднують завдання музичної естетики та виконавського виховання. У кращих українських авторів художні завдання випереджують суто технічні, піаністичні вимоги. В галузі дитячої фортепіанної музики ця риса найбільш цінна. Всі виразові засоби, піаністичні прийоми підпорядковані образно художньому задуму. В музичних творах враховуються особливості дитячого сприйняття, технічні можливості молодих виконавців.

ГРОМАДСЬКО-ПАТРІОТИЧНІ ТЕМИ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.

(І. Г. Копань).

Різними мовами Кривий Ріг звучить як гімн праці, бо це місто гірників, будівельників, металургів, вчених. Виявляється, коли будувати бесіду про рідне місто моє Кривий Ріг, припустимо німецькою мовою, в конструкцію речень увійдуть слова, якими в слов'янських мовах ми не завжди користуємось. Наприклад, речення німецькою мовою звучатимуть: *“Die Stadt Kriwij Rig ist eine schone Arbaeitstadt. Das ist eine schöne Arbeiterstadt. Das ist große, alte Kosakenstadt, die sich im Wasserbecken der schönen ukrainischen Flüsse Ingulez ud Saksagan befindet. Die Stadt erstreckt sich auf 129 Kilometer. Hier leben arbeitsame, offenerhizige Menschen. Sie kennen sich in der bildenden Kunst (Es gibt Kunstschulen, Ausstellungshallen). Sie kennen gut und singen schöne ukrainische Lieder, schwärmen für Theater, Kino, Zirkus, Lieratur. Nicht zufällig gibt es in der Stadt Dutzende Bibliotheken, mehr als 130 Schulen, die Bergbauakademie, zwei Universitäten und einige Hochschulen, Gymnasien, Lyzeums, Colleges und so weiter”*.

Кривий Ріг – велике, красиве і працююче місто. Це давнє козацьке місто, що розташоване в басейні чарівних українських річок Інгуць і Саксагань. Місто простягнулося на 129 кілометрів. Тут живуть працюючі, щирі люди, які розуміються на образотворчому мистецтві (с художні школи, виставочні зали), добре знають і співають українські пісні, люблять театр, кіно, цирк, літературу.